بەبۆنەی دەرچوونی کتێبی
«ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە»وە:

مەسەلەیەکی مەزن و هەوڵێکی کەم

رشید محمد علی

لە زۆر دەمێك لەمەپێشەوە بەهۆی نیشتەجێیمەوە لەو ناوچانەدا کە سۆفیو مریدەکانی «بزووتنەوەی هەقە» یان تیادا بڵاوبوونەتەوە، هەندێکم لێ ناسیونو، بەهۆی پاکیو چاکەو خۆشەویستیشیانەوە بۆ خەڵکی تێکەڵاویم لەگەڵ پەیدا کردوون. هەر لەو سەردەمەوە بیرێکی سەرەتایی لەبارەیانەوە لە مێشکمدا پەیدا بوو، بەڵام ئەم بیرە لە جێگای خۆیدا وەستاو نەشونومای نەکرد، تا وا ڕێکەوت لەگەڵ هەندێکیش لە برایانی شێخانی ڕێبازی «هەقە» ناسیاویم پەیدا کردو ئەوە بووە هۆی جووڵاندنەوەی بیرە سەرەتاییەکەمو لەوە گەیشتم کە ئەو پاکیو چاکەو خۆشەویستییەی مریدو سۆفییەکان ڕەنگدانەوەی ئەو سیفەتانەیە کە لە شێخەکانیاندا هەن. ئەمە زیاتر هانیدام لە مەسەلەکە نزیکتر ببمەوەو بەدوای زۆر شتیتردا بگەڕێم کە تا ئەوکاتە لە گۆشەی نیگای منەوە لە تاریکیدا مابوونەوە. زیاتریش ئەو درۆو بوختانەی لەلایەن کەسانی دوور لە بزووتنەکەوە ئەکران، بەتایبەتیش دوای ئەوەی کاك «حەمەسووری کڵاوقوت»م ناسیو ماوەیەکی باشم بوو بۆ دووانو گفتوگۆ لەگەڵ کردنیو، بۆم ڕوونبووەوە کەوا «حەمەسوور» یەکێکە لەوانەی لە «بزووتنەوەی هەقە»دا قاڵ بوون، تا بووە بە یەکێك لەوانەی ڕابەرایەتیی بەشێك لە سۆفیو مریدەکانی بزووتنەوەکە ئەکەن «هەرچەندە بە ژمارەش کەم بن»و، گەلێك شتی تازەی داهێناوە کە لە هەموویان گرنگتر مەسەلەی منداڵ نەبوونە.. بەمجۆرە تا ئەهات زانیاریم لەبارەی ئەم مەسەلە مەزنەوە زیادی ئەکرد، بەڵام لەبەر کەمدەرفەتیو بۆنەگونجان، نەمتوانی ئەو زانیارییانەم تۆمار بکەم.

دوای ئەوەی «ئاوڕدانەوەیەك لە بزووتنەوەی هەقە»ی کاك مستەفا عەسکەری دەرچوو و کەوتە بەردەستی خوێندەواران، منیش وەکو خوێندەوارێكو ئارەزوومەندێکی زانینی پتر لەم مەسەلەیە، خوێندمەوەو، ئەنجام ئەوە بوو لەئاستی هەندێ کە لەبەری پڕنەکراوەدا وەستامو نەمتوانی بەپێی ئەو زانیارییانەی لەمبارەیەوە هەمە بێدەنگ بم، چونکە بەلای منەوە وایە ئەم بابەتە بابەتێکی خەستولقو پۆپدارەو گرنگییەکی مێژوویی هەیە، لەبەرئەوە بە یەك دو چپە کۆتایی پێ نایەت، چونکە بەشێکی زۆری لە بیرو هۆشی کەسانی سەر بەم مەسەلەیەو ئاگادارانی مەسەلەکە داگیر کردووە. جا لەبەر تیشکی ڕووناکیی ئەو زانیارییانەو لەسەر داوای کاك مستەفا عەسکەری خۆیشی، وا ئەو شتانەی بە کەلێنو کەلەبەریان ئەزانم ڕوونیان ئەکەمەوەو، چییتری زیاتریش بە پێویست

بزانم ئەیخەمە پێش چاو.

× × ×

کاک مستەفا عەسکەری لە پەراوێزی (6)ی لاپەرە (10)دا ئەڵێ: «حاجی شێخ مستەفا... لە جەنگی یەکەمی جیهاندا، بۆ بەربەرەکانێی ئینگلیز چووە بۆ باشووری عێراق...». ئەمە ئەوە ئەگەیەنێ کەوا کورد، لەم لایەنەشەوە بەشداریی لە بەربەرەکانێ کردنی ئینگلیزەکانا کردووە بۆئەوەی خاکی عێراق داگیر نەکەن «کە بەشێکە لە خاکی ئیسلام». ئەمەش ئەبێ بە نیشانەیەکی گرنگ بۆ بەشداری کردنی کورد لە بەربەرەکانێی ئیمپریالیزمدا. بەلام نووسەری بەرێز بۆی ئاشکرا نەکردووین ئاخۆ حاجی شێخ مستەفا تێکەلاوی چ دەستەیەك بووە، دەستەی نیشتمانپەروەران بۆ نەهێشتنی داگیرکردنی نیشتمان، یان وەکو موسولمانانی تر بۆ غەزا چووە؟

ئەوەی گومانی تێدا نییە ئەوەیە کە حاجی شێخ مستەفا چووە بۆ بەغداو وەك ئایینپەروەرێك تێکەلاوی تاقمی ئایینپەروەران بووە. خۆشی چەکدار نەبوە، بەلام خزمانی ـ واتە سەیید ئەحمەدی خانەقاو ئەوانی تر ـ چەکدار بوون.

هەروەها نووسەری بەرێز بۆی روون نەکردووینەتەوە کە بۆچی تەرمی حاجی شێخ مستەفا لە گۆرستانی شێخ مەعرووفی کەرخییەوە گوێزراوەتەوە بۆ گۆرستانی شێخ جونەیدی بەغدایی؟ ئەمە لەراستیدا لەبەرئەوە بووە بەشێك لە گۆرستانی شێخ مەعرووف تێکدراوەو کراوە بە شەقامو، گۆرەکەی شێخیش بەر ئەو بەشە کەوتووە، جا بۆئەوەی گۆرەکەی ون نەبێ، گوێزراوەتەوەو، هیچ هۆیەکی تر لەئارادا نەبوە.

هەروەها کاک مستەفا لە پەراوێزی (17)ی لاپەرە (16)دا لە باسی کۆچکردنی شێخ عەبدولکەریمدا ئەڵێت بەوە بووە کە «شەوێکیان پاش نوێژی خەوتنان لە مزگەوتەوە ئەگەرێتەوە بۆ مال، لە دالانی دەرگای حەوشی مالدا بەردێکی تێ ئەگرن ئەدا لە قاچی، ئێسکی ئەشکێنێ‌و، هەر بەوە پاش چل شەو کۆچی دوایی ئەکا».

راستە، شێخ عەبدولکەریم بەهۆی برینەکەی قاچییەوە کۆچی دوایی کردووە، بەلام لەناو سۆفی‌و مریدەکانا، باسی تەندروستیی شێخ هەر بە نەخۆشی کراوەو، کەم وابووە بلێن بەهۆی برینی قاچییەوە مردووە. رەنگە هەر لەبەر ئەمەش بێ مەلا سەلامی ترێ‌خۆر لە دیدارەکەیدا لەگەل شێخ ستار، هەر باسی نەخۆشیی شێخی کردووە. نووسەری بەرێزیش هیچ شتێکی لەبارەی ئەوەوە بۆ روون نەکردووینەتەوە کە ئەبێ کێ بێ بەدزییەوە لە دالانی دەرگای حەوشی مالدا، بەردێکی و کوشندە بە شێخدا بکێشێت؟ ئەبێ کێ ئەوەندە زیانی لە بزووتنەوەکە پێ گەیشتبێت، یان شێخ خۆی ئەوەندە زیانی پێ گەیاندبێ تا بگاتە تینی‌و بی‌یەوی شێخ لەناوبەرێ، تـ بزووتنەوەکەش لەناوبچێ؟ تۆ بلێی فەرمانرەوایانی ئەو سەردەمە نەیانتوانیبێ شێخ بۆ لای خۆیان رابکێشن، بۆئەوەی بزووتنەوەکەی بۆ سوودی خۆیان بەکاربهێنن، ویستبێتیان تۆلەی لێ بکەنەوە؟ چونکە بە تەگەرەی سەر رێگای بەجێ‌هێنانی مەرامەکانی خۆیانیان زانیوە؟ یان دەسەلاتدارانی‌تری ناوچەکە بە مایەی مەترسی‌یان داناوە بۆ دەسەلاتی خۆیان؟ نووسەری بەرێز ئەیتوانی، ئەگەر شتێکی روون‌و ئاشکرای لابووبێ، نەهێلێ ئەم بۆچوون‌و پرسیارانە لەبارەی کۆچی دوایی شێخەوە بێنە کایەوە. هەرچۆن بێ، لەبارەی ئەوکەسەوە بەردەکەی بە شێخدا داوە، روون نەبوەتەوە ئاخۆ ئەو بەردە بە دەستی ناحەز خۆی، یان زەلامێکی راسپێرراو وەشێنراوە، یان کەسێك بەردەکەی بۆ شتێك یان کەسێکی‌تر هاویشتووەو، بەرێکەوت لە قاچی شێخی داوە؟ هەرچەندە زۆربەی کۆمەلەی «هەقە» وای بۆ ئەچن ئەوکەسە راسپێرراو بووە، بەلام لەلایەن کێوە؟ فەرمانرەوایانی ئەو سەردەمە، دەسەلاتدارانی‌تری ناوچەکە، ناحەزانی موتەعەصیب؟ ئەوە هیچی دیار نییە.

کاک مستەفا، لە لاپەرە 30ی کتێبەکەیا، مریدەکان پاش کۆچی دوایی شێخ عەبدولکەریم ئەکا بە سێ بەشەوە:

1 ـ ئەو بەشەی بوون بە کۆمەلە سۆفی‌یەکی بەدیمەن ئایینی وەکو هەموو سۆفی‌و دەروێشەکانی‌تر لە کوردستانا.

2 ـ ئەو ژمارەیە کە دوای (حەمەسوور) کەوتن‌و لە (کلاوقوت) نیشتەجێ بوون.

3 ـ بەشی زۆریان کە دوای (مامەرەزا)ی برای شێخ عەبدولکەریم کەوتن‌و بە سەرۆکی خۆیانیان دانا.

بۆ روونکردنەوەی زیاتر لەبارەی ئەم سێ بەشەوە ئەڵێم:

بەشی یەکەمیان کە لە هاوبەشی‌کردنی کۆمەلە کە یان دوورکەوتوونەتەوە، بەئاشکرا بە دلسۆزی بۆ رێبازەکەو پێشرەوەکانی ماونەتەوەو هەمووکات هەر روویان لەوان بووەو،

ـە خاوەن مافێکی تایبەتی یان ئەزانن بەسەر خۆیانەوەو هەمیشە خۆیان بەو شێخانەوە بەستووەتەوە، هەموو سامان و ـ ـیی خۆیان بە هیی ئەوان ئەزانن. بەدرێژاییی ماوەی ـێکەلاوی یەکی زۆرما، نەمدیوەو نەمبیستووە پێوەیستی یەکی ـەو شێخانە لای یەکێك لەو مریدانە دەست کەوتبێت و مریدەکە ـو ـای بەسەر ئەو شتەدا بوو بێت، دەستی هێنابێتە ڕێی ـێخەکەو بێ گوێیی کردبێ. هەر کێشەو ناخۆشی یەکیش ـەنێوان ئەو مریدانەو هەر کەس و تایەفەیەکی تردا، ـووی دابێ، چاویان هەر لەو ڕێکاو شوێن و چارەکردنە بووە کە ـێخەکان بۆیان داناون و ئەوەیان جێبەجێ کردووەو لە ـسەیان دەرنەچوون و، بەهۆی پیاوچاکیی ئەو شێخانەو ـیزیانەوە لای هەموو دانیشتووان، کێشەکە چارەسەر کراوەو ـەمە زۆر جار ڕووی داوە. ئەمە هەمووی ئەوە ئەگەیەنێ کە ئەو ـریدانە تائێستاش دەستیان لە ڕێبازەکە بەرنەداوەو هەر پێوەی ـەندن.

بەشی دووەمیان کە دوای حەمەسوور کەوتوون، ئەمانە هەرچەند بە ژمارە کەمن، گەلێ پێویستیان بە لەسەر نووسینی ـیاتر هەبوو لەلایەن نووسەری بەڕێزەوە، نەك بەو شێوە کورتەی کە کردوویەتی کۆتایی بە باسیان بێنێ. خۆ ئەگەر کاك مستەفا عەسکەری بلێ من باسی مەسەلەی «هەقە» ئەکەم و ئەوان لە مەسەلەکە لایان داوە، ئەڵێم ئەمانیش لە سەرەتاوە ‹هەقە› بوون و حەمەسوور خۆی لەدوای شێخ عەبدولکەریم بە خاوەن هەق ئەزانێ لە ڕابەرایەتیی بزووتنەوەکەداو، خۆی زۆر جار وتوویە: «کەس وکاری شێخ غەدریان لێ کردم، چونکە من بێ کەس بووم، ئەوان داگیریان کرد بۆ خۆیان، ئەگینا دوای شێخ بۆ من دانرابوو».

حەمەسووری یەکان گەلێ بابەتی تازەیان هێناوەتە ئاراوە، لەبەئەوە حەزئەکەم هەندێك لەبارەیانەوە بدوێم:

ئەم ژمارە کەمەی دوای حەمەسوور کەوتن، بە شێوەیەکی توند، پابەندی حەمەسوور بوون و خۆیان و ژیانیان بەوەوە بەستەوە. بەڵێ ئەمانە خوویان دایە بەهێزکردنی دارایی یان و وازیان لەو شتانە هێنا کە بە مەسرەفی زیادیان ئەزانی چ لە خواردن و چ لە جل و بەرگدا. لەبارەی واز هێنانیانەوە لە چاخواردنەوە، کاك مستەفا لە لاپەڕە (30)دا ئەڵێ وازیان لێ هێناوە. مەبەستی ئەوەیە دوای ئەوەی کە بوون بە حەمەسووری وازیان لە چاخواردنەوە هێناوە. بە بۆچوونی کاك مستەفا زیاتر بۆئەوەی ئەم مەسرەفەشیان لەکۆڵ بکەوێت و دارایی یان بەوە بەهێزتر ببێت. بەلام حەمەسوور خۆی لە باسی چانەخواردنەوەکەیاندا ئەڵێ: «ڕۆژێکیان کۆمەڵێکی زۆری سۆفی و شێخان لە تەکیە کۆبووبوونەوە، منیش چوومە ژوورەوە، گوێم لێبوو شێخ ئەیفەرموو: مریدی من نابێ چا بخواتەوە». منیش ـ واتە حەمەسوور ـ بە دەنگێکی بەرز ڤیژاندم و وتم: «من دەیخۆمەوە». شێخیش فەرمووی: «شێتە! لەگەڵ تۆم نی یە». کەواتە بەپێیی ئەم قسەیەی حەمەسوور، چاخواردنەوە هەر لە سەردەمی شێخ عەبدولکەریم خۆیدا قەدەغە کراوە. بە ڕای حەمەسوور ئەوانەی چا دەخۆنەوە، لە پەیرەوی کەرانی ڕێبازی هەقە، سەرپێچی لە فەرمانەکەی شێخ دەکەن. حەمەسووری یەکان ئێستاش هیچ کامیان چا ناخۆنەوە، هەرچەندە هەمووکات چا لە مالیاندا بۆ میوان ئامادەیە. تەنیا حەمەسوور خۆی لەگەڵ میوانەکانیا چا ئەخواتەوە. ئەویش لە چاکەی بەردەمی لە نیوەی زیاتر ناخواتەوە، نیوەکەی تری ئەدا بە یەکێك لە میوانەکان بە ئارەزووی خۆی. ئەم مەسەلەی چانەخواردنەوەیە کە لای حەمەسووری یەکان هەیە، لای هیچ کەسی تر لە شێخان و سۆفی و مریدەکانی بزووتنەوەی هەقە نەمدیوەو نەمزانیوە کەسیان هەبێ چا نەخواتەوە. کەواتە بۆ ئەبێ بە تاقی تەنیا حەمەسوور لە هەموو ئەوانی تر دڵسۆزتر بێت بۆ شێخ، ئەگەر مەسەلە مەسەلەی ئەو فەرمانە بێت؟ چونکە ڕەنگە زۆری تری وەکوو حەمەسوور، دڵسۆز بۆ شێخ و ملکەچ بۆ فەرمانەکانی، بووبن ئامادە بووبن ئەو شتەی بەقسە بکەن و ئەبوو جگە لە حەمەسوورو حەمەسووری یەکان، کەسێکی تریش ببوایە چا نەخواتەوە، چونکە حەمەسوور ئەڵێ کۆمەڵێکی زۆر لە سۆفی یەکان و لە شێخان ئاگایان لەو قسەیەی شێخ بوو. لەوانەیە حەمەسوور بۆیە ئەو فەرمانە بە ناوی شێخەوە بگەیەنێ تا لای تاقمەکەی چاکتر جێبەجێ بکرێ. ئەمەش بەلای منەوە ڕاکەی، کاك مستەفا عەسکەری ئەچەسپێنێ کە ئەڵێ: حەمەسووری یەکان بۆ پتەوکردنی ڕادەی دارایی یان وازیان لە چاخواردنەوە هێنا، بەتایبەتی کە لەو سەردەمەدا چاخواردنەوە مەسرەفێکی قورس بووەو شەکرو چا بە گران دەستکەوتووەو ئێستاش بووە بە شتێکی ئاسایی لایان و بە نەخواردنەوەی ڕاهاتوون.

حەمەسووری‌یەکانی کلاوقوت، بە ژن‌و پیاوەوە، هەموو لە یەك مالا ئەژین‌و بەیەکەوە کارو کاسبی ئەکەن. هەرچی شتێکیان هەیە، لە ئامێری کشت‌وکال‌و ئۆتۆمۆبیل‌و زەوی‌و مەڕو مالات، هەمووی وەك هیی هەموویان وایە. دەرامەتێکی باشیان هەیەو بەیەکەوە پەیدای ئەکەن‌و بەیەکەوە ئەیخۆن. مەسرەفی تەکیەش لە دەستکەوتی گشتی دەرئەچێت‌و، حەمەسووریش لەبارەی جل‌و بەرگ‌و خواردن‌و ئیش‌کردنەوە هیچی لەوانی‌تر جیا نی‌یەو، ژیانێکی یەکسانی ئەژین.

بۆ مەسەلەی نوێژ کردن‌و نەکردنیش، ئەوەندەی من لەوێ ئاگام لێ بوو نوێژیان نەئەکرد. خەلکی دێی کلاوقوت ئەیانوت تا ماوەیەکی زۆر نوێژیان ئەکردو ڕۆژوویشیان ئەگرت‌و هەموو ڕۆژانێکی هەینێ بەشداریی نوێژی هەینی‌یان ئەکرد. زۆر جار لە بەری باخەکانی خۆیان میوەیان ئەهێنا بۆئەوەی خەلکەکە دوای نوێژ بیخۆن. بەلام ئێستا حەمەسوور نوێژ ناکات. لێم‌پرسی: بۆ نوێژ ناکەیت؟ لە وەلامدا وتی: «من ئەزانم بۆ نوێژ ناکەم، بەلام ئەوانەی نوێژ ئەکەن، ئەزانن بۆچی ئەیکەن؟».

مەسەلەیەکی‌تری گرنگ ماوە کە لای حەمەسووری‌یەکان هەیەو کاك مستەفا عەسکەری نەك هەر بەکورتی‌و تەنها جارێکیش باسی نەکردووە، بەلکو هەر بەلایشیدا گوزەری نەکردووە. ئەویش مەسەلەی (منال نەبوون)ە. ئەم مەسەلەیە کە لای ئەمان هەیە، لای هیچ‌کام لە بەشەکانی‌تری هەقەو هیچ تاقم‌و کۆمەل‌و تایەفەیەك لە ولاتی خۆمان نەم‌بیستووە هەبێت. ئەو کۆمەلەی بەیەکەوە ئەژین، کە بریتین لە پیاوو ژن، مندالیان نابێت. لە حەمەسوورم پرسی کە هۆی چی‌یە منالیان نابێت؟ وتی: ئێمە خۆمان ناهێلین منالمان ببێت، بەپێی فەرموودەی خوای گەورە کە لە قورئانی پیرۆزدا ئەفەرموێت: «وأعلموا إنما أموالكم وأولادكم فتنة 28/8». هەر لەبەر ئەمەشە لە خزمەت‌کردنی خەلقیدا دەست بە مالەوە ناگرن. بە مالی خۆیان خزمەتی هەر کەسێك ئەکەن کە ڕوویان تێ‌بکات.

بە ڕای من ئەم مەسەلەی منال‌نەبوونە داهێنانی حەمەسوور خۆیەتی، چونکە ئەگەر شێخ عەبدولکەریم هیچ پێوەندی‌یەکی بەم‌کارەوە هەبوایە، حەمەسوور ئەیوت‌و ئاشکرای ئەکرد. حەمەسووری‌یەکان، هەروەك خۆیان منالیان نابێ، حەزیش ناکەن منالی کەسی‌تریان لە مال لێ نزیك ببێتەوەو لەگەلیان بژی، گوایە چونکە ژن عاتیفی‌یەو لەوانەیە ئەگەر منالی خەلکی دی خۆیشی حەز لە منال بکات.

لە مەیدانی ناسینی باشتری حەمەسووری‌یەکانا ئەبێ ئەوەشمان لەیادنەچێ کە حەمەسووری‌یەکان هیچ باوەڕیان بەشەرو بە بەکارهێنانی هێز نی‌یە لە چارکردنی هیچ گیروگرفتێکدا. تا ئەوەندەی من ئاگام لێ بێ هیچ جۆرە چەکێك لە مالیانا نەبوە.

کاك مستەفا عەسکەری‌بە هیچ جۆرێ باسی ئەوەشی بۆ نەکردووین حەمەسوور لەکوێوە هاتووەو خەلکی کوێ‌یە، کە ئەبوو زیاتر گرنگی بە پیاوێکی‌وا بدا کە توانیویەتی ئاوا جێگای خۆی لەناو بزووتنەوەی هەقەدا بکاتەوەو، لە ژیانی شێخ عەبدولکەریم خۆیدا لەسەر هەندێ بۆچوون‌و بیرکردنەوە بەربەرەکانێی کردووەو گوێڕایەلی نەبوەو، لەدواییشدا توانیویە هەندێ لە مریدو سۆفی‌یەکانی ڕێبازەکە بۆ خۆی ڕابکێشێ‌و ببێتە پێشەوایان‌و، وەکوو لایەك لە بزووتنەوەکەدا دەربکەوێ‌و بە شێوەیەك قەناعەت بە کۆمەلەکەی خۆی بکات کە واز لە هەندێ شتی باوی ناو کۆمەل بهێنن وەك چا خواردنەوەو جگەرە کێشان‌و، لەمانەش گرنگتر توانیویە قەناعەت بە ژن‌و پیاوی کۆمەلەکەی بکا کە منالیان نەبێ.

بەلێ، ئەبوو کاك مستەفا گرنگی‌یەکی زیاتر بەم مەسەلەیە بداو ڕێی ئەوە نەدا کەس بلێ چونکە حەمەسوور لە بنەمالەی شێخەکان نی‌یە، بۆیە مستەفا عەسکەری خۆی پێوە ماندوو نەکردووە، چونکە وەك من کاك مستەفا بناسم لەم‌جۆرە جیاوازی‌کردنەوە دوورە.

حەمەسوور خۆی ئەلێ خەلکی دەورووپشتی ماوەتم. چەند لە (کلاوقوت) پرسیم نەیانتوانی بلێن وایە یا وا نی‌یە، ئەوەندە نەبێ ئەیانوت یەك دوو جار پیاوێك هاتووە بۆلای بە میوانی، ئەیوت: ئامۆزای حەمەسوورم‌و خەلکی ناوچەی ماوەتم.

شتێکی‌تر ماوە لەبارەی ئەو دوورەپەرێزی‌یەوە کە کاك محمدی مەلا کریم لە پەراوێزی (34)ی لاپەڕە (32)دا باسی ئەکاو ئەلێ: «لام دوور نی‌یە ئەم دوورەپەرێزی‌یەی تاقمەکەی حەمەسوور لەوەوە هاتبێ کە حەمەسوور خۆی، وەك گوتمان، ڕەشە مسکێن بووەو، تێکەلاوی کردنیش چوونە ناو کاروباری

ئەرىو، ئەوەش ئەبێ پشت بە زەمینەیەکی کۆمەڵایەتیی پتەو ـەستێ.. تاد». بە ڕای من ئەم دوورەپەرێزی‌یەی حەمەسووری‌یەکان، یان دوور وەستانی خەڵك لەوان، بۆ ئەو چەند شتە نامۆو ناتەبیعی‌یانە ئەگەڕێتەوە کە ئەوان ڕەچاویان ئەکەن‌و لەپێش هەموویانەوە منداڵ نەبوونەکەیە کە لەناو کۆمەڵی کوردەواریدا شتێکی ئاسایی نی‌یە، یان بەشێوەیەکی‌تر ـۆ مەسەلەکە بچین ئەگەر بڵێین مامەڕەزای برای شێخ عەبدولکەریم نەهاتایەو سەرپەرشتیی بزووتنەوەکەی ـەکردایەو بە هەنگاونانی ڕێك‌وپێك مەسەلەکەی بەرەوپێش ـەبردایەو، ڕێگا بۆ حەمەسوور چۆڵ بوایەو خۆی بەتەنیا ببوایە ـە تاکە سواری مەیدانی مەسەلەکە، ئایا مریدو سۆفی‌یەکان هەروا بەئاسانی وازیان لە مەسەلەکە ئەهێناو لەدەوری حەمەسوور کۆئەبوونەوەو لێی دوورەپەرێز ئەوەستان چونکە (ڕەشە مسکێنە)، یان بەپێچەوانەوە ئەبوو و لە حەمەسوور کۆئەبوونەوەو وازیان لە مەسەلەکە نەئەهێنا؟ ڕەنگە کاك محمد زۆر شارەزای ئەو پێوەندە ڕۆحی‌یەی ناو سۆفی‌و مریدە (ڕەشە مسکێنە)کانی ناو ڕێبازەکە نەبێ کە چۆن بەشێوەیەکی ئەڵقاوئەڵق هەموویان خۆیان بە یەکترەوە بەستووەتەوە، چونکە لە مەسەلەکەیاندا گەورەو بچووکی‌و ئاغایەتی‌و مەلازادەیی‌و شێخزادەیی‌و بەگزادەیی‌و هیچ جۆرە زادەیی‌یەکی‌تر نی‌یە. کێ زیاتر خزمەتی مەسەلەکە بکا، ئەوە زیاتر لەپێشەوەیە با ڕەشە مسکێن زادەش بێ. ئەو ڕێزو ئیحتیرامەی هەقەکان بەرامبەر شێخەکانی خۆیان هەیانە، ڕێزو ئیحتیرامی جیاوازیی چینایەتی‌و کۆمەڵایەتی نی‌یە، بەڵکو ڕێزو ئیحتیرامی خزمەتکردنی ڕێبازەکەیە. لەوانەیە کاك محمد لەگەڵ ئەو سۆفی‌و مریدانە نەژیابێ، ئەگینا ئەیزانی لەناو سۆفی‌و مریدو شێخەکانی هەموو ئەوانەدا کە سەر بە بزووتنەوەی هەقەن، مەسەلەی جیاوازیی چینایەتی لەبەینا نی‌یە. هەموویان، بە شێخەکانیشەوە، خۆیان لە ڕیزی چینی هەقەدا ئەبینن. با کاك محمد ئەوەش بزانێ ئەگەر بێتو یەکێك لە بنەماڵەی شێخان خۆی بە شتێکی جیاو بەرزتر لە کۆمەڵەی هەقەکان تەماشا بکا، لای ئەوان وەکو (هەقە) قوبووڵ نی‌یەو بە لە ڕێباز دەرچووی ئەزانن‌و هیچ حیسابێکی هەقەیەتیی بۆ ناکەن، بەڵام وەکو خزم‌و هاوڕێ‌و دۆست‌و برادەر، ئەوە شتێکی‌ترە.

بەشی سێیەمیان بەشی هەرە زۆریانە کە مامەڕەزای برای شێخ عەبدولکەریمیان کردووە بە ڕابەرو سەرۆکی خۆیان.

بەڕاستی مامەڕەزا، وەك نووسەری بەڕێز بۆی چووە، پیاوێ بوو توانی مەسەلەکە بە بارێکی ڕێك‌و پێکدا بەرێ‌و ڕێبازێکی ڕوون‌و ئاشکرای بۆ دابنێ‌و زوربەی هەرە زۆری هەقەکان لە خۆی کۆبکاتەوە. ئەو بەرنامەیەی مامەڕەزا بۆ ڕێکخستنەوەی کۆمەڵەکەی دانا، هەموو بەندو خاڵەکانی بەتەواوی‌و لە هەموو ڕوویەکەوە لەلایەن هەموو مریدو سۆفی‌و کەسانی‌تری سەر بە هەقەوە جێبەجێ ئەکران، جا ئەوکەسانە لە زوربەی جووتیاران بووبن یان لە ئاغاو دەسەڵاتدارو مەلاو حاجی‌و... بە بێ‌جیاوازی لەئاستی چینایەتیدا، لە ڕیزی مەسەلەکەدا وەکو یەك کاریان کردووە. بەڵام کاك مستەفا عەسکەری لەکاتی ناوهێنانی ئەو ئاغاو دەسەڵاتدارانەدا کە هاتبوونە ڕیزی هەقەوە، پیاوێکی بەڕێزی وەك (کوێخا سمایلی مەلاسەفی)ی لەیادکردووە کە یەکێکە لە سەرەکەکانی تایەفەی کوێخای عەشیرەتی (شیلانە)و، بەڕاستی بە هەموو دڵ‌و دەروونێکیەوە بووبوو بە هەقەو وازی لە هەموو بیرکردنەوەیەکی (عەشایەری)ی خۆی هێنابوو. ئەم شەخسە شوێنی دانیشتنی خۆی بەجێ‌هێشت‌و چوو لە دێیەکی هەقەکاندا کە دێی (مەلاسەفی)یە، وەك هەموو هەقەکانی‌تر، دانیشت. سەرەڕای ئەوهەموو سەرزەنشت‌وگاڵتەیەی پیاوانی دەسەڵاتداری عەشیرەتەکەی بەرانبەری ئەیانکرد، هەموو پێوەندی‌یەکی خۆی بە مەسەلەی هەقەوە بەستەوە کە باوەڕی پێی کردبوو. بەڕای من ئەو جمم‌وجووڵە بەهێزەی کەوتە ناو بزووتنەوەی هەقەوە، ئەگەڕێتەوە بۆ کارامەیی‌و لێهاتوویی مامەڕەزا خۆی‌و خۆ جیانەکردنەوەی لە مریدەکانی بە هیچ جۆرە جیاوازی‌یەکی چینایەتی‌و کۆمەڵایەتی، هەروا بۆ ئەو ڕەفتارە چاکەی کە ئێستاش لە نەوەکانی مامەڕەزادا بەئاشکراو ڕوون دیارە، کە خۆیان لە مریدو سۆفی‌یەکان جیاناکەوەو هەرچی سامان‌و دارایی خۆیان هەیە بە هیی هەموو هەقەکانی ئەزانن‌و دائەنێن. هیچ جۆرە تەماعێکیان لە سامان‌و دارایی ئەوانی‌تردا نی‌یە. تا ئەوەندەی من شارەزاییم لەم شێخانە هەبێت هیچ جۆرە خەیانەتێکیان لێ نەکردوون، بەڵکو ئەمە نەك هەر بەرامبەر مریدو سۆفی‌یەکانی خۆیان، لە تێکەڵاویی کۆمەڵایەتیدا لەگەڵ خەڵکی‌تریش کە سەر بە کۆمەڵەکەیان نین، هەر وان. تائێستا نەبیستراوە بنەماڵەی مامەڕەزا بە دەست یا

بە زمان زیانیان بە یەکێك گەیاندبێ و، هەرکەسێکیش چووبێتە ژێر سێبەری ماڵی ئەوان تا دواپلەی ڕێزلێگرتن ڕێزی ئەو چوونە ژێر سێبەرەیان گرتوە. هەروەها ئەوانیش چووبنە ژێر سێبەری ماڵی هەرکەسێك ڕێزی ئەو سێبەرەیان گرتووە کە لەژێریدا بوون. ئێستاش هەریەکێ لەو بنەماڵەیە ڕووبکاتە هەر جێگایەك و هەر دێیەك کە هەقەی تیا هەبێ، پێشەکی ڕووئەکاتە ماڵی یەکێك لە هەقەکان. جا ئەم هەقەیە دەوڵەمەند بێ یا هەژارو باری کۆمەڵایەتیی و چینایەتیی هەر چونێك بێ، لە هەموو جێگایەکی تر لای مەبەستترە.

مەسەلەیەکی گرنگیتر ماوە ئەویش مەسەلەی سەربەستیی ئافرەت و ئەو درۆو بوختانی ئیباحییەتەیە لەبەر تیشکی ئەم سەربەستیی ئافرەتەدا بۆ هەقەکان ئەکرا.

ئەوەندەی من ئاگاداری مەسەلەی هەقە بم و، چەند لە دانیشتووانی دێیەکانی تێکەڵاو بە هەقەم پرسیوە، بە هیچ جۆرێك نە ئەو باسە کراوەو بە بەرگوێمدا هەڵدراوەو، هیچکەس لەوانەی دیومن و لێم پرسیون، باوەڕیان بەوجۆرە درۆو بوختانانە نەبوە. تەنانەت کەسانیواش کە لە ڕێبازی هەقە ڕازی نەبوون ئەم شتەیان بەدرۆ خستۆتەوە. ئەوەی لێرەدا مرۆڤ سەرسام ئەکا ئەو وتەیەیە کە بە زمانی کاك شێخ ستارەوە لە پەراوێزی (٤٥)ی لاپەڕە (٤٥)دا نووسراوەو گوایە ئەویش، لە دەمی ئافرەتێکی ڕێدارییەوە ئەیگێڕێتەوە. نازانم چۆن ئەو قسەیە لە تویی ئەم کتێبەدا جێی خۆی کردووەتەوەو کاك مستەفا عەسکەرییش ڕاستەوخۆ وەڵام و بەرپێچیی نەداوەتەوە. تو بڵێی بێدەنگییەکەی کاك مستەفا نیشانەی ڕازیبوون بێت، یا چی؟ من باوەڕ ناکەم کاك مستەفا ئەمە بەڕاست بزانێ، چونکە ئەو لە هەموو کەس باشتر ئەزانێ ئەوجۆرە پەیوەندییە لەپێناوی هیچ شتێکدا لەنێوان دوو هەقەدا (وەکوو هەقە) بە هیچ جۆرێ نییەو نەشبووە. من ناڵێم کوڕو کۆمەڵێ هەقە، وەك کۆمەڵە ئادەمیزادێك، ئەو غەریزەیەی تێدا نییە، بەڵام ئەم جۆرە شتە ئەگەر ڕووش بدات لەناو کۆمەڵێکی زۆری وەك کۆمەڵی هەقەدا، وەك شتێکی ئاسایی نێوان دوو مرۆڤی دوور لە هەستی خاوێنی کۆمەڵایەتییەوە ڕووئەداو لایەنی تایبەتی و شەخسیی خۆیانەو هیچیتر، چونکە کاریوا لە بیروباوەڕی هەقەدا شتێکی نەفرەتلێکراوەو زۆر لە مەسەلەکەوە دوورە. دووریش نییە ئەو ئافرەتە ڕێدارییە کە باسمانکرد، بەهۆی ڕەفتاری نالەباری خۆیەوە لە ڕیزەکانی هەقە دەرکرابێ، چونکە لە ژیانی بزووتنەوەی هەقەدا سەردەمێك چاودێریی ئەوکەسانە کراوە کە نیاز بووە لە ڕیزی بزووتنەوەکەدا وەربگیرێن، تا ئەگەر دەرکەوت شایانی وەرگرتنن وەرئەگیران و ئەگینا وازیان لێ ئەهێنرا، وەك چۆن ئەوانەش کە لە ڕیزدا بوون ئەگەر بێڕەوشتییەکیان لێ ڕوویبدایە بۆ ماوەیەك (تەجمید) ئەکران یان جەزایان لێ ئەسێنرا.

هەرچۆنێك بێت، ئەوەی زانراوە لەو شوێنانەی نزیك بە مەسەلەکەن، (خوشك و برا) دواپلەی پێگەیشتنە لەم مەسەلەیەداو، ئەمانە لەگەڵ یەکدا وائەزانن حەوت کێویان لە بەیندایە ئەمەش بۆ مەعلوومیی دڵپاکی و دواوێنپاکییە نەك یەك کێو، وەك ژنە ڕێدارییەکە وتوویە.

لەڕاستیدا پیاوو ژنی هەقە، وەکوو خوشك و برای دایك و باوکی، هەڵسوکەوت و ڕەفتار لەگەڵ یەکتری ئەکەن و، واش تەماشای یەکتر ئەکەن و، هەر واشەو نەبیسراوە خوشك و برا هیچ جۆرە تێکەڵاوییەکی جینسییان لەنێواندا بووبێ. ئەم خوشك و برایەتییەش لای ئەوان، بە ڕای من، بۆ پیاوی ژندارو ژنی مێرددار بووەو ئەوان وەك خوشك و برا تەماشای یەکترییان کردووە، بەڵام لە مەسەلەی کوڕو کچدا باری تێکەڵاویی کۆمەڵایەتی ئاسایی بووە، کە بریتی بووە لە ڕێزلێگرتن و داوێنپاکی و یارمەتیدانی یەکتر، چونکە ئەگەر کوڕو کچیش وەکوو خوشك و برا سەیری یەکترییان بکردایە، ئەوا بەگوێرەی شەرع و داب و نەریتی کۆمەڵایەتی و ڕاستییش نەیانئەتوانی ببن بە هاوسەری یەکتر. لەگەڵ ئەوەشدا کچ و کوڕ ئەوپەڕی ڕێزو داوێنپاکی لەبەینیانا هەبوەو ئەگەر یەکترییان خۆشویستبێت بە ڕێبازی شەرعی بەیەك گەیشتوون. جا کەوابوو ئەم مەسەلەی خوشك و برایەتییە بەوە بووە کە هەموو ژنێکی خاوەن مێردی هەقە، هەموو مریدو سۆفییەکی هەقەی بە برای خۆی زانیوە، جگە لە مێردەکەی خۆی. هەروەها هەموو پیاوێکی خاوەن ژنی هەقە، هەموو ئافرەمێکی ناوکۆمەڵی هەقەی بە خوشکی خۆی زانیوە جگە لە خێزانەکەی خۆی.

کاك مستەفا عەسکەری لە لاپەڕە (48)دا لە بابەتی (بانگ ڕاهێڵەکانی هەقەیەتی)دا لە باسی (برا سەیارەکان)دا برا سەیارێکی لەیادکردووە کە زۆر ژیرو بەسەلیقە بووەو یەکێك

ـووه لەوانەی هەموو سیفەتەکانی هەقەیەتی یان تێدا ـتووەتەدی، ئەویش (مام سمایل)بوو کە بە (سمە زیتە) ـووبانگی دەرکردبوو. ئەم پیاوە وازی لە ماڵو خێزان هێنابوو. ـی خۆی بۆ خزمەتکردنی مەسەلەی هەقەیەتی تەرخان ـردبوو و ئەگەر لە برا سەیارەکانی تر لەپێشتر نەبووبێ وەکوو ـەوان بووە. ئەم مام سمایلە ڕەوشتێکی زۆر بەرزی خۆنەویستنی تێدا بوو و ئەگەر تۆ بتویستایە هەر پارچەیەك لە ـەکانی بەری لێ بستێنی [هەموو دارایی و سەروەتی جلەکانی ـەری بوو] و قەناعەتت پێ بکردایە کە تۆ لەو زیاتر پێویستت بەو ـرچە جلە هەیە، پارچە جلەکەی لە بەری خۆی بۆ دائەکەندی و ـەیدایتێ، تەنانەت ئەگەر یەکێکیش بوایە لە پارچەکانی ژێرەوە. ـن چەند جارێك ئەم مام سمایلەم دیوە شەرواڵ یان دەرپێکەی ـاکەندووەو بەخشیویەتی بە خەڵك. جا بەلای منەوە پێویست بوو هەقەیەکی وا خۆنەویست و خۆ بۆ مەسەلەیەکی وا مەزن تەرخان کردوو، ناوێکی لەگەڵ (برا سەیارەکان)دا هەر بهاتایە. هەرچەندە من ئەوانی ترم نەدیون، بەلام ڕەنگە هەر وەك مام سمایل بووبن.

ماوەتەوە شتێکی تر: بە لای منەوە کاك مستەفا عەسکەری ئەبوو بیکردایە ، بەتایبەتی دوای ئەوەی کە سۆفی و مریدەکانی لەدوای کۆچی دوایی شێخ عەبدولکەریم دابەش کرد بە سێ کۆمەڵی سەرەکی یەوە، وەك لەپێشەوە باس کران و هەر کۆمەڵە ڕێگای تایبەتیی خۆی گرتەبەر. ئەو شتەش هەڵوێستی شێخەکانی هەقەیە بەرامبەر مەسەلەکە دوای کۆچی دوایی شێخ عەبدولکەریم و بەگوێرەی هەڵس و کەوتیان لەگەڵ مەسەلەکەو دەوروبەریاندا کە بەپێی بۆچوونی من بەم شێوەیەی لێ هات .

(1) هەندێ لە بنەماڵەی شێخان بەگوێرەی ڕەفتاریان لەگەڵ سۆفی و مریدەکان و تەئسیری دەرەبەگایەتی و دەسەلاتداریی دەوروپشتیان وایان لێهات دەورێکی گرنگیان لە مەسەلەکەدا نەما ، چونکە زیاتر ڕوویان کردە ڕەوشتی دەرەبەگایەتی و بەگوێرەی کارتێکردنی دەوروپشت و بۆچوونی تایبەتیی خۆیان دەماری عەشایەری یان تێدا جووڵاو، تارادەیەك لە مەسەلەکە دوور کەوتنەوەو، تەنیا ئەو پێوەندی یە کە بە مەسەلەکەوەو بە مریدو سۆفی یەکانیەوە هێشتبنەوە ئەوەبوو کە لە بنەماڵەی شێخ عەبدولکەریمن و پێویستە ڕێزیان لێ بگیری .

(2) هەندێکی تریان کە بەتوندی خۆیان بە مەسەلەکەوە بەستەوەو سەرپەرشتی یان کردو بەرەوپێشەوەیان بردو ڕێبازو هەڵو مەرجی زیادبوونیان بۆ ئامادەکردو خۆیان لە سوودی تایبەتیی خۆیان دوورخستەوەو هەموو کاتی خۆیانیان بۆ مەزنترکردنی مەسەلەکە تەرخان کرد .

(3) هەندێکی تریان لە ناوەڕاستدا مانەوەو ئەیانویست هەردوولایا هەبێت و بە دیپلۆماسی یەتێکی زۆر شارەزایانەوە هەرلایەنێك سوودبەخشتر بوایە بۆ پێشخستنی لایەنەکەی تر بەکاریان ئەهێنا.

لە کۆتاییدا ئەمەوێ ئەوەش بڵێم کە لەکاتی خوێندنەوەی کتێبەکەدا چەند هەڵەیەك سەرنجیان ڕاکێشام . یەکێ لەو هەلانە نووسینەوەی ئەو ئایەتە پیرۆزە بوو بە هەڵە کە لە دێڕی (1)ی لاپەڕە (68)دا بەمجۆرە نووسراوەتەوە «واسجد لربك حتى يأتيك اليقين»و ڕاستەکەی بەمجۆرەیە : «واعبد ربك حتى يأتيك اليقين 99/15» . یەکێکی تریان نووسینەوەی ناوی (مەلا ڕەشیدی ئۆمەرگومەتی)یە بە (مەلا شەریفی ئۆمەرگومەتی). یەکێکی کەیان پەڕاندنی ناوی (شێخ سولەیمان)و (شێخ عەبدوڵلای کۆسە)یە لە پەراوێزی ژمارە (6)ی لاپەڕە (10)دا. دواییشیان نووسینی ناوی (مەلا حامیدی مۆرد)ە بە (مەلا حامیدی سەرمۆرد) .

ئەمە بوون بەگشتی تێبینی و ڕایەکانم بەرانبەر کتێبەکەی کاك مستەفا عەسکەری. هیوادارم بە دڵێکی فراوان و هەق پەرستانەوە وەریان بگرێت ، ئەو هەق پەرستی یەی کە بە ڕای من لە دڵ و دەروونی هەر یەکێك لەو بنەماڵەیەدا جێگای خۆی کردووەتەوەو بووەتە نیشانەیەکی تایبەتی یان و لێی لانادەن .

زۆر سوپاسی ماندووبوونەکەشی ئەکەم کە بە زیندووکردنەوەی باسی ئەو مەسەلە مەزنە توانی جووڵانەوەیەك بخاتە ناو ، ئەگەرچی بە ماندووبوونێکی کەمیش بووبێ ، چونکە مەسەلەکە زۆر لەوە زیاتری شایانە کە کاك مستەفا کردوویەو ، ئەبوو ئەم ـ وەك کەسێکی شارەزاو ئاگادار ـ زیاتر بە ناخ و دەروونیدا بچێتە خوارو ڕوونی بکردایەتەوە ، بەلام هەرچۆنیش بێت خۆ مەسەلەکەی بە زۆر کەس ناساند.